

Wouter Mensink

Voorwoord bij *De heer der Ringen* van J.R.R. Tolkien

Traditiegetrouw vroeg VertaalVerhaal Wouter Mensink om materiaal waarmee we hem kort konden introduceren, maar zijn reactie was geheel in de geest van de dienstbaarheid die hij tentoonspreidde bij de ontsluiting van de vertaling van The Lord of the Rings die zijn moeder, E.J. Mensink-van Warmelo, in 1977 voltooide: 'Ik vind het prima indien mijn voorwoord wordt geplaatst in VertaalVerhaal. Wat betreft het verzoek om een 'bio'tje' echter het volgende. Mijn voorwoord geeft aan welke (bescheiden) rol ik heb gespeeld bij mijn moeders vertaling van LOTR. Voor de lezers van VertaalVerhaal zijn biografische gegevens over mij, zo komt het mij voor, niet interessant. Ik stel daarom voor om mijn voorwoord voor zichzelf te laten spreken.' En vanzelfsprekend willen wij deze wens graag eerbiedigen.

Voorwoord bij *De heer der Ringen* van J.R.R. Tolkien

In het voorjaar van 1999 overleed mijn moeder op vierentachtigjarige leeftijd. Zij speelde piano en las. Natuurlijk deed zij, als moeder van drie kinderen, méér dan dat. Maar wat haar bezigheden betreft herinner ik mij haar vooral pianospelend (zeer goed) en lezend (zeer veel). Veel van de boeken die zij las waren Engelstalig, en ik denk dat toen zij voor de eerste keer *The Lord of the Rings* van J.R.R. Tolkien las, dit ook de Engelstalige uitgave zal zijn geweest. In 1956 verscheen bij Het Spectrum de Nederlandse vertaling van deze trilogie, van Max Schuchart, met als titel *In de Ban van de Ring*. Een zeer passende titel, ook ten aanzien van mijn moeder: zij geraakte in de ban van het boek én de vertaling daarvan. Dat laatste moet omstreeks 1976 zijn geweest. Vele malen heb ik in die tijd van haar voorbeelden gehoord van in haar ogen onjuist vertaalde zinnen. Nu zat ik daar niet zo mee: ik heb zowel van de Engelse als van de vertaalde uitgave bijzonder genoten. Maar mijn moeder zat daar wél mee. Zij moet hebben gedacht: dit moet anders! En vervolgens is zij voor haar schrijfmachine gaan zitten en heeft ongeveer twaalfhonderd A4-tjes volgetypt. En toen was háár vertaling klaar. Ik weet niet hoe lang zij daarover heeft gedaan, maar het heeft lang geduurd. Eén jaar? Twee jaar? En toen lagen daar dus die twaalfhonderd vellen. Nu was mijn moeder niet iemand die met die vertaling iets wilde *doen*, die vertaling was voor haar een uitdaging en toen haar werk klaar was dreigden al die vellen in een la te verdwijnen. Dat zou jammer zijn geweest en daarom heb ik destijds al die vellen gefotokopieerd, ben naar een boekbinder gestapt en heb daar drie boeken op A4-formaat van laten maken. En die drie boekdelen hebben sedertdien in de boekenkast van mijn moeder gestaan. Een echte waardering voor haar waarlijk niet geringe klus heeft mijn moeder nooit ontvangen. Mijn vader (die in 1979 overleed), mijn twee zusters noch ikzelf zijn er ooit toe gekomen om haar vertaling te vergelijken met het origineel en de vertaling van Schuchart. Dat moge begrijpelijk zijn, maar het is toch spijtig. Na de dood van mijn moeder zijn de drie delen bij mij terechtgekomen. En ik heb haar toen postuum – ook voortgekomen uit een ietwat knagend schuldgevoel dat ik nimmer haar vertaling volledig heb gelezen – toch een kleine eer kunnen bewijzen. De drie kloeke delen bevatten getypte tekst en dat leest niet prettig. Opnieuw heb ik een fotokopie gemaakt van elk blad, maar ditmaal is de getypte tekst daarna door mij *gescand* en via een zogenaamd *OCR-programma* in een tekstverwerker ingevoerd. Computergebruikers weten waarover ik praat. Eenmaal in de tekstverwerker beland, heb ik de drie vertaalde delen voor de eerste maal volledig gelezen en, tijdens het lezen, de tekst ‘opgemaakt’. Dat laatste was wel tijdrovend maar niet onaangenaam: tijdens het opmaken – waarin de spellingsvoorschriften van 1995 zijn gehanteerd – heb ik de vertaling van mijn moeder geboeid gelezen. Zo af en toe heb ik de Engelse tekst of de vertaling van Max Schuchart erbij gehaald als ik twijfelde over een vertaalde zin of nieuwsgierig was hoe Schuchart een vertaalprobleem had opgelost. Zo vertaalde mijn moeder: *‘Ik wist niet dat je tijdens de sortie bij ons was.’* Ik zat een beetje in mijn maag met die ‘sortie’. Van Dale schrijft daarover: *uitstapje naar vijandig gebied*. Uitstapje?! Dat leek mij nog erger. Schuchart zat er kennelijk ook

een beetje mee en vertaalde: *'Ik wist niet dat je met ons was meegegaan.'* Nu wist de ik-spreker dat wel degelijk, maar hij wist alleen niet dat Gimli *ook aan de sortie had deelgenomen*. Dus 'sortie' was het (ook in het Engels) en 'sortie' blijft het. En nu weet ik bijvoorbeeld ook dat 'uit-en-ter-na' en 'bosschage' door mijn moeder correct zijn gespeld.

Ten slotte nog een enkel woord over de vertaling zelf. Uit haar talloze aantekeningen in de door Max Schuchart vertaalde delen, is af te leiden dat mijn moeder tijdens háár vertaling eerst een Engels tekstdeel vergeleek met de vertaling daarvan door Schuchart, en vervolgens tot haar eigen vertaling kwam. Hoewel mijn moeder aldus tot een geheel nieuwe vertaling is gekomen, óók van de vele verzen in het boek, heeft zij voor de meeste eigennamen waarvoor een vertaling wenselijk leek, de vertalingen – vondsten, mag men soms wel zeggen – van Max Schuchart overgenomen. Die bevielen haar kennelijk goed. De Engelstalige editie die voor de vertaling is gebruikt, is de 'Second Edition', uitgegeven bij George Allen & Unwin Ltd in 1966. Ik vermeld dit, omdat Schuchart – wiens vertaling dateert uit 1956 – in 1996 tot een geheel herziene vertaling is gekomen (44e druk, 1996) en ter verklaring meldt dat hij daartoe gekomen is omdat Tolkien tot aan zijn dood in 1973 de oorspronkelijke tekst van *The Lord of the Rings* is blijven wijzigen en een geheel herziene uitgave derhalve gerechtvaardigd leek. En nu is de opmaak voltooid, zijn de drie delen geprint, opnieuw gebonden en ziet alles er keurig en leesbaar uit. Ik denk dat mijn moeder daarmee tevreden zou zijn geweest.

februari 2000